
PRIMOŽ TRUBAR KOT ZGLED SLOVENSKEGA EVROPEJCA

F a n i k a K r a j n c - V r e č k o

Uvod

Prostor, v katerem živimo, je bil stoletja izpostavljen različnim nacionalnim, idejnim, verskim in kulturnim prepletanjem, ki so ga bogatila in kdaj pa kdaj tudi siromašila. Novi vek so zaznamovali dogodki, ki so pokazali, da se stare evropske kulture, med njimi nam najbližje – germanska, romanska in slovanska –, dopolnjujejo in medsebojno bogatijo, zaznamovane pa so bile tudi z vojnam in etičnim razvrednotenjem vsega, kar se je stoletja gradilo. Ko smo danes izpostavljeni neki splošni negotovosti in iščemo svojo identiteto, lahko posežemo v zgodovinski spomin, ko smo Slovenci in Hrvati v nemškem prostoru našli podporo za vznik narodne kulture v obliki tiskane knjige, »nemški« verski razkol pa je tudi v naš prostor vnesel nov način razmišljanja in nove vrednote. Različne težnje po združevanju, asimilaciji, celo podjarmljenju so v tem prostoru vedno znova naletele na nasprotne težnje, in sicer na sodelovanje, narodno, versko in kulturno samobitnost ter težnjo po svobodi posameznika in naroda. Na verskem področju smo bili po večstoletnem katoliškem izročilu v 16. stoletju priča zahodnemu razkolu, ki je v ves prostor vnesel navidezni razdor, v resničnem življenju pa se je nadaljevalo sožitje znotraj krščanskega sveta. Po obeh svetovnih morijah v minulem stoletju je rana med slovanskim in germanskim svetom dolgo časa hromila medsebojne odnose, čeprav je vsakdanje življenje pokazalo, da človek kmalu najde pot do človeka in premosti na videz še tako velike prepreke za medsebojno sožitje.

Primož Trubar (1508–1586) je kot osrednja osebnost slovenskega protestantskega gibanja v drugi polovici 16. stoletja odločilno posegel v zgodovinski spomin slovenstva, ki se danes v pluralnem evropskem prostoru premalo odločno zaveda svoje vloge enakopravnega člana evropske skupnosti različnih narodov. Čeprav se v zadnjem času na različnih

ravnih in ob različnih priložnostih pogosteje omenja pomen Primoža Trubarja za slovenstvo, se ta pogosto tudi izrablja v političnih obračunavanjih sekularne družbe, manj pa se – zavestno ali ne – poudarja njegova vloga duhovnika, verskega voditelja in misijonarja.

1 Utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika

S Primožem Trubarjem smo se Slovenci v 16. stoletju nedvomno enakovredno uvrstili med evropske »kulturne« narode. Leta 1550 je Slovincem dal prvo versko knjigo, ki je bila natisnjena v slovenskem jeziku, in z njo je želel v domačem jeziku približati Božjo besedo. Prvi je prevedel Novo zavezo v slovenski jezik in ob tem izdal 25 knjig v slovenskem jeziku ter predgovore k številnim hrvaškim protestantskim tiskom v cirilskem in glagolskem rokopisu. Jezik mu je bilo osnovno izrazno sredstvo, s katerim naj bi Božjo besedo približal svojemu verniku. Jezikovni nazor slovenskih protestantov v 16. stoletju je rasel in se oblikoval skupaj z osrednjimi osebnostmi slovenskega protestantizma, ki jim je bil slovenski jezik in z njim slovenstvo takoj za njihovim verskim naukom temeljna vrednota in smisel vsega njihovega delovanja.

Trubar je v svojem prevajalskem, jezikovnem in misijonarskem programu izhajal iz temeljnih načel: 1. Prevajanje Biblije je bilo zanj orodje evangelizacije in s tem splošna krščanska dolžnost. Vsak človek mora brati Biblijo, moliti in poslušati Božjo besedo v svojem jeziku. 2. Slovensko ljudstvo je bilo zanj vredno posebne pozornosti, saj jezik tega do takrat ni bil zapisan v knjigah. Pridige v ljudskem jeziku in teološki spisi naj bi ljudem pomagali utrditi vero in z njo preprečiti turško nevarnost. 3. Trubarjeva eshatološka zavest mu je dala zagon v boju proti največjima sovražnikoma krščanstva, to sta bila rimski papež in Turki. Sredstvo boja zoper njiju je bila verska knjiga v slovenskem jeziku in z njo je želel oznanjati evangelij tudi med drugimi slovanskimi narodi in celo med Turki. Trubar je verjel, da živi v poslednjem času sveta. Moto njegove prve knjige je bil *Et omnis lingua confitebitur Deo* (Rim 14,11) ... in potem bo konec sveta. 4. Bil je prepričan, da je kakor kazni za gradnjo babilonskega stolpa Bog poslal množico jezikov in jih zmešal (1 Mz

II), toda s prihodom Svetega duha na binkošti (Apd 2) so ti postali instrument za vzpostavitev Božjega kraljestva.¹

Če se je P. Trubar odločil za prvo slovensko knjigo, da bi preprostemu slovenskemu človeku približal Božjo besedo, je z njo pozneje tega svojega preprostega človeka tudi vzgajal, hotel ga je obvarovati pred turško nevarnostjo in ga prosvetliti. Kot strpni reformator je slovenski jezik znal približati tudi takratnemu plemstvu, ki je postopoma spoznavalo, da je jezik podložnikov prav tako dorasel zahtevnejši rabi, kot je v tem primeru besedilo *Svetega pisma*. Ko se je odločal za ortografijo svoje pisane/tiskane besede, je po gotici in glagoljaški cirilici izbral latinico. Tako je slovenski jezik postal neodtujljivi del srednjeevropskega kulturnega prostora, protestantski teolog Primož Trubar pa je kot utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika hkrati tudi utemeljitelj etične zahteve po pravici do najširše komunikacije v maternem jeziku.² O tej utemeljitvi danes ne bi mogli govoriti, če njen avtor ne bi deloval v konkretnem verskem gibanju evropskega 16. stoletja, ki se je od prvotne protestne zahteve po spremembah razmer v Rimskokatoliški cerkvi sprevglo v ustanovitev protestantske veroizpovedi.³

2 Vpetost slovenske reformacije v evropski prostor

Slovenska reformacija ni samorastniška, da bi jo mogli osamiti in jo ločevati od evropske. Če je Trubar prvi zaznal njeno povezanost z evropskim prostorom, je tudi prvi našel stik z oblikovalci tedanje evropske kulture (Melanchton, Bullinger, Brenz idr.). Tako najdevamo slovensko reformacijo s slovenskim protestantizmom v medsebojnem idejnem previranju. Slovensko reformacijo je bogatil stik z evropsko, ta pa je od nje sprejemala pomembne pobude za čistejše razumevanje

¹ F. Krajnc-Vrečko, Podoba strpnosti med krščanskimi cerkvami. V: *Na poti strpnosti: Monoteistične religije in verska svoboda* (Maribor: Sinagoga, 2009), 5–22.

² F. Krajnc-Vrečko, Etičnost jezika v kulturni, narodni in verski pogojenosti. *Bogoslovje* 74 (2015), br. 2: 262–271.

³ »Ime protestantizem se navezuje na ‚protest‘, na tradicionalni ukrep, ki so se ga posluževali v staronemškem cesarskem pravu; s to potezo so skušali reformatorsko razmišljujoči deželni stanovni na speyerskem kongresu leta 1529, nasprotujoč cesarski verski politiki, doseči svobodo reformatorske veroizpovedi.« W. Huber, Protestantizem kot načelo. V: *Poligrافي* 6 (2001), št. 21/22: 107 (107–112).

svojega poslanstva, ko je usmerjala njene poglede na možnost širjenja svojega vpliva na jugovzhodni evropski prostor in tako po svoje sprožila prizadevanja za odvrnitev turške nevarnosti.⁴ Pomembno vlogo pri tem vzajemnem bogatenju so imela pisma, prek katerih danes prepoznavamo položaj naših reformatorjev,⁵ predvsem pa Trubarja, ki je ob vsem drugotnem prizadevanju (prevajanje, posvetila, predgovori) usmeril zanimanje pripadnikov drugih narodov k iskanju rešitve za odvrnitev turške nevarnosti z do tedaj neznanimi sredstvi. Namesto z orožjem je reformacija tudi na Trubarjevo naivno pobudo iskala učinkovitejša sredstva za utrjevanje samobitnosti svojega ljudstva: knjigo (Biblijo) in z njo vero in kulturo v njenem prvotnem nepopačenem pomenu.

3 V duhovni skrbi za človeka

Kot osrednja osebnost slovenskega reformacijskega gibanja 16. stoletja je Trubar močno zaznamoval svoj čas in stoletja po njem, in to z odločno zahtevo po izobrazbi slovenskega človeka – najprej v temeljnih verskih resnicah in v izpolnitvi te zahteve z branjem Svetega pisma v narodnem, slovenskem jeziku. Najprej in predvsem je bil krščanski duhovnik, ki je svojo službo 17 let (1530–1547) opravljal v Katoliški cerkvi, nato pa vse do svoje smrti (1586) v službi slovenske Protestantске cerkve kot njen duhovni oče in vodja.⁶ Svojo zahtevno službo je opravljal med ljudmi in za ljudi, s katerimi je bil v svojevrstnih odnosih: od ponižnega in dojemljivega učenca, vdanega služabnika – podanika –, duhovitega govornika in strogega kritika cerkvenih razmer do strogega učitelja in odločnega superintendenta slovenske Cerkve. Svojo vodi-

⁴ J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja* (Ljubljana: SAZU, 1986), 14–15.

⁵ I. Kostrenčič, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559–1565*. C. Gerold, 1874; Th. Elze, *Primus Trubers Briefe*. Tübingen 1897; J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja* (Ljubljana: SAZU, 1986); J. Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov* (Ljubljana, 1996); F. Krajnc-Vrečko in Edi Vrečko, *Zbrana dela Primoža Trubarja 10* (Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2015). <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=157> (pridobljeno 12. 9. 2016).

⁶ J. Rajhman. Trubar, Primož. *Slovenska biografija*. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi729148/> (pridobljeno 12. 9. 2016).

teljsko službo je opravljal z največjo odgovornostjo, kar je potrdil tudi v odločitvi za prevajanje Svetega pisma Nove zaveze.⁷

V katekizemskih besedilih iz let od 1550 do 1575 daje napotke preprostem slovenskemu človeku, ki ga sicer vzgaja v osnovnih verskih resnicah, vendar ga vzgaja tudi kot državljana, kot etičnega posameznika, odgovornega zakonskega partnerja, ljubečega roditelja, strogega, toda pravičnega učitelja, gospodarja, delodajalca, delavca, »hlapčiča« in »deklčiča«. Že v Katekizmu iz leta 1550 na prvo mesto postavlja stvarjenje človeka, vendar takoj za tem v dekalogu postavlja merila, po katerih naj živi človek, da bo vreden svojega Stvarnika, ob tem pa močno poudari vlogo človeka, ki naj bo svojemu bližnjemu predvsem človek. Pri tem poudarja pravične in zdrave medčloveške odnose.

Trubarjev človek je najprej odgovoren Bogu, vendar nič manj svojemu bližnjemu – sočloveku. Vsak človek, različnega stanu, je namreč vreden, da je njegovo delo ali opravilo cenjeno, saj je vseč Bogu tako, kakršno je. Tako lahko rečemo, da je Trubar svojim sodobnikom razložil in zanje prvi zapisal, da izpolnjevanje verskih zapovedi ni samo pokorščina Bogu, ampak je tudi služba sočloveku. Zapisal je, zakaj je treba spoštovati posamezne poklice, zakaj je družba razdeljena na oblastnike in podložnike, zakaj so eni hlapci in dekle, drugi pa gospodarji. Svetoval je, kako naj se vedejo nadrejeni do podrejenih in obratno; kakšni naj bodo starši do otrok in otroci do staršev, tudi na vdove in stare ženske je pomislil, ki so bile v družbi potisnjene na obrobje. Tolažil jih je, da je tudi njihovo delo potrebno, in da s tem, ko učijo mlajše in jim dajejo zgled, pomagajo vsej družini.

Trubar v svojih merilih, ki jih postavlja različnim stanovom, izhaja iz judovsko-krščanske tradicije, vendar v svojem podajanju svetopisemskih naukov natanko prepozna razmere v svojem okolju⁸, namen njegovega dela pa je pripeljati vernika, ubogega slovenskega človeka, iz sveta nevednosti, ga razsvetliti in mu posredovati evangeljsko sporočilo.⁹

⁷ J. Vinkler. Pred Turki in papežniki nas brani, Gospod. V: *Zbrana dela Primoža Trubarja* V Ljubljana: Darila Rokus 2009, str. 563–670.

⁸ Prav zaradi tega sta Božidar Jezernik in Zmago Šmitek Trubarja uvrstila med začetnike slovenske kulturne antropologije. Z. Šmitek, B. Jezernik, Antropološka tradicija na Slovenskem, *Etnolog (NV)*, 2 (1992), št. 2, str. 259–266.

⁹ F. Krajnc-Vrečko, *Zbrana dela Primoža Trubarja* I. Ljubljana: Rokus 2002; ista, *Zbrana dela Primoža Trubarja* II. Ljubljana: Rokus 2003.

Trubar je predvsem verski reformator, vendar si je zastavljal tudi temeljna filozofska vprašanja ter se živo zanimal za kulturne značilnosti Slovencev in drugih južnih Slovanov, zlasti za njihovo vero, jezike in običaje, poročal pa je tudi o pravoslavnih in islamu. V svojih posvetilih je skrbno izbiral naslovljence, v odnosu do teh se je dotaknil celotne vertikalne in horizontalne družbene razslojitve svojega časa ter si tako hote ali nehote ustvaril središčni položaj v svojem verskem, kulturnem in družbenem okolju, ki ga je sicer izvirglo v njegov »nigdirdom«,¹⁰ vendar pa je prav njegovo izgnanstvo pripomoglo k temu, da je ponesel celovito »informacijo« o tem okolju tudi v tujino, v evropski prostor 16. stoletja.

4 V stiku z evropskim prostorom njegovega časa

Ko gledamo na kulturno, versko in narodno zgodovino Slovencev, smemo trditi, da smo tudi po Trubarjevi zaslugi postali enakovreden član družine evropskih narodov, čeprav s 450-letno razdaljo, odkar si je sam že dopisoval z evropskimi veljaki svojega časa, s knezi in cesarji. Te je v glavnem prosil za pomoč pri izdajanju slovenskih knjig in jim osvetljeval razmere v slovenskem delu evropskega prostora. Omenili smo že, da je prek pisem vstopal v evropski prostor svoje dobe, zato ga danes lahko uvrščamo kot enega prvih Evropejcev novega veka, ki je vedenje o slovenskem etničnem in kulturnem prostoru ponesel v srednjeevropski prostor.

V nadaljevanju želim kot sourednica zadnje izdaje Trubarjevih pisem¹¹ predstaviti njegov odnos do sodobnikov in tako upravičiti zadnjo trditev.

V 32-letnem obdobju, ki ga omejujeta prvo in zadnje znano Trubarjevo pismo (1553–1585), se njihov avtor v glavnem zahvaljuje posameznikom in skupinam, od katerih je bil odvisen uspeh njegovega dela,

¹⁰ V izgnanstvu je preživel večji del svojega ustvarjalnega življenja, in čeprav je živel v nemških deželah, je od tam delal za slovenstvo in z organizacijo slovenske Protestantske cerkve opravljal svojo misijonarsko službo v domovini.

¹¹ Edi Vrečko in Fanika Krajnc-Vrečko, *Zbrana dela Primoža Trubarja 10* (Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2015), <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=157> (pridobljeno 12. 9. 2016) (v nadaljevanju: ZDPT 10).

in to skrb za slovenske in hrvaške tiske, za organizacijo Protestantске cerkve na današnjem slovenskem etničnem ozemlju in za šolanje slovenskih študentov v nemških deželah. Prvo pismo iz leta 1553 kaže, da se je Trubar zahvaljeval za pomoč in posredništvo.¹² Zadnje (1585) pa na podoben način kot prvo izraža upanje, da bo vojvoda Ludvik zagovornik kranjskih študentov v Tübingenu. S tem naj bi izpolnil obljubo, ki jo je dal njegov oče vojvoda Krištof kranjskim deželnim stanovom, namreč »... da se v tübinskem štipendiju vzdržujeta 2 študenta. Toda to pismo je pokojni deželni oskrbnik nekam založil. Vendar je doslej tudi vaša knežja milost sprejemala študente iz Kranjske ... Zato vašo knežjo milost v imenu in zaradi omenjenih od papeža in Turkov mučenih ter preganjanih kristjanov vdano po Bogu prosim, da za vedno določi in dá na voljo 2 mesti v Tiffernovem štipendiju za njihova študenta«.¹³

Skoraj v vseh Trubarjevih pismih je mogoče začutiti avtorjevo odvisnost od pomoči drugih, naj bodo to posredniki v zadevi kemptenske župnije ali kranjske Cerkve, vendar pa iz njih odseva tudi zaupanje v višjo »svetno gosposko«. Trubar je bil razpet med dvema »svetnima gosposkama«: württemberško in kranjsko. Pretežna večina pisem je napisana s skoraj prozornim ozadjem: zagotoviti si naslovnikovo naklonjenost, pomoč in varnost. Tako niso naključna pisma, namenjena kralju Maksimilijanu (vladal 1563–1576). Uvodni pozdravni del je v teh pismih skoraj do besede enak in izraža Trubarjevo vdanost. Že Jože Rajhman je opozoril, da se Trubarjeva pisma, čeprav popolnoma v slogu časa, na začetku razlikujejo od tovrstnih Lutrovih pisem, ki kljub podobnosti izzvenijo v drugačno nadaljevanje. Pri Luthru namreč lahko ugotavljamo, da poskuša pokazati enakost partnerjev v pogovoru, v katerem iščeta skupno pot zaradi skupnih interesov. Trubar pa vseskozi ostaja v podrejenem odnosu in se razen v redkih izjemah (pismo kranjskim deželnim stanovom z dne 29. oktobra 1564)¹⁴ po teološki razgledanosti ne more enačiti z Lutrom, ki se zaveda svoje premoči in z njo računa tudi v odnosu do svetnih vladarjev.¹⁵ V omenjenem pismu kranjskim deželnim stanovom Trubar trka na vest odbornikov in jih

¹² ZDPT 10, 13–15.

¹³ ZDPT 10, 338–341.

¹⁴ ZDPT 10, 220–224.

¹⁵ J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 8.

opominja, da morajo vztrajati v svoji odločitvi za pravo staro krščansko vero: »Kajti v resnici, vi gospodje, če boste sedaj malodušni, obupani in če hočete hliniti, je hudič že napravil luknjo v našo cerkev in zmagal, šibkim udom naše cerkve povzročil mnogo bridkosti in jeze, zato bodite pri pisanju o tem pošteni, vrli in vztrajni!«¹⁶

Trubarjeva pisma so realna, saj nanja pričakuje prav določen odziv, ki bo usodno vplival na nadaljnji razvoj dogodkov v njegovih deželah, kjer želi rojakom približati Božjo besedo v njim razumljivem jeziku ter jih dvigniti na duhovno in kulturno raven takratnega evropskega prostora. Sam je dedič humanistov, ki so že pred njim zahtevali reforme na področju šolstva, posamezniki pa so si utrjevali svoj vpliv na dvoru in dunajski univerzi. Na to zgodovinsko okoliščino je med prvimi opozoril Primož Simoniti, ki je prepričan, da je Trubarjevim prizadevanjem za izdajanje slovenskih knjig gotovo tlakoval pot Mihael Tiffern, ki je kot preceptor in duhovni vodja württemberskega vojvode Krištofa (1515–1568)¹⁷ kot svetel zgled pomagal rojakom do Krištofove naklonjenosti.¹⁸ Seveda pa je latinistična književna ustvarjalnost po samostanih že pred tem dvigala kulturno raven v slovenskih deželah, ki kljub turškim vpadom niso bile več neka zapuščena kulturna provinca, ampak so šle v korak s kulturnim razvojem srednjeevropskega prostora. »Gotovo je to prispevalo k postopnemu dviganju kulturnega povprečja in pripravljalo tla poznejšemu slovenskemu nacionalnemu ozaveščanju.«¹⁹

Trubar je bil dedič te dobe in kot osrednja osebnost slovenske reformacije si je utrl vodilno vlogo v reformacijskih prizadevanjih, pri čemer je znal s svojim nesebičnim delom obdržati ugled pri kranjskih deželnih

¹⁶ ZDPT 10, 224.

¹⁷ Mecen slovenskih protestantskih tiskov. Vladal je 1550–68, bil osebni prijatelj cesarja Maksimilijana II. in je v svoji deželi izvedel reformacijo. Podpiral je protestante iz notranje-avstrijskih dežel, zlasti dijake in pregnance. Zanimanje za Slovence mu je vzbudil najbrž njegov učitelj Mihael Tiffernus, ki ga je leta 1532 na begu z Dunaja v Mantovo vodil tudi skozi slovenske kraje. Leta 1553 se je najbrž prek ferrarske kneginje Renate seznanil s P. P. Vergerijem, ki ga je še isto leto poklical k sebi za svetovalca. Vergerij je vojvodo Krištofa opozoril na Trubarja in ga pridobil za podpiranje slovenskega protestantskega tiska. Gl. J. Logar, *Krištof vojvoda Württemberski*. Slovenska bibliografija <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi305548/> (pridobljeno 26. 10. 2016).

¹⁸ P. Simoniti, *Humanizem na Slovenskem*, Ljubljana 1979, 209.

¹⁹ K. Gantar, *Latinistična književna ustvarjalnost na Slovenskem*. V: G. Jäger, *Uvod v klasično filologijo*, Ljubljana 1998, 175.

stanovih, ki so mu bili vedno naklonjeni, kadar jih je prosil za pomoč ali podporo zase ali za druge. Tako je bil, podobno kot Luther, duhovna veličina svoje dobe, ki so se ji uklanjali ter jo priznavali na Kranjskem in tudi na Württemberskem, kar lahko razberemo iz pisem deželnih odbornikov, vojvode Krištofa in tudi Brenza.²⁰

In čemu bi lahko pripisali Trubarjevo pokončno in odločno držo? Poleg vseh znanih biografskih oznak današnji presojevalci reformacije in njenih tvorcev najpogosteje poudarjajo vprašanje človekove individualne identitete in pravice do lastnega jaza. Kot je protestantska teologija 16. stoletja skupaj s humanizmom spodbudila pomemben korak k osvobajanju osebkov iz srednjeveške ujetosti,²¹ tako je mogoče iz Trubarjevega dela in njegove korespondence prepoznati njegovo odločno vnemo za osebno pravovernost, ki je bila glede načina izobrazbe in zaradi stikov predvsem s švicarsko reformacijo deloma tudi sumljiva. J. Rajhman meni, da njegov nenehni sum o pravovernosti kaže na to, da je Trubar z veliko mero samozavesti hodil po poti, ki je bila nenavadna za njegovo okolico in večkrat ni našel soglasja ter razumevanja pri prijateljih, ki so bili v verskih načelih kljub prijateljstvu nepopustljivi. Bil je v nezavidljivem položaju, ko je moral braniti svoja stališča, jih na neki način prikriti, ne da bi jih zatajil, da ne bi škodil celotni stvari in sebe onemogočil, s tem pa seveda tudi samo stvar slovenske reformacije.²² V tem smislu ni bil individualist: prav iz pisem lahko ugotovimo, da so bila vsa njegova prizadevanja usmerjena v utrjevanje Cerkve slovenskega jezika. Trubar se je ves čas zavedal, da je odgovoren za slovensko Protestantsko cerkev in njen program, ki ga je s *Cerkovno ordnungo* ali cerkvenim redom iz leta 1564 sam vzpostavil; za pridigarje, ki so prihajali v slovenske dežele, za študente, ki so študirali v nemških deželah in jih je tudi sam pripravljajal za pastore. Čeprav se je zavedal svoje vloge starešine v slovenski Protestantski cerkvi, je v odnosu do svojih korespondentov izražal polno mero spoštovanja, seveda v duhu časa, saj se je še kako zavedal, da je od spoštljive in deloma ponižne države odvisen uspeh njegovega dela in od tega versko življenje njegovih rojakov.

²⁰ ZDPT 10, Dodatek št. 2, 4, 7, 16 in 17.

²¹ B. Paternu, Primož Trubar, naš sodobnik. V: M. Pirjevec (ur.), *Trubarjev zbornik* (Trst-Gorica-Videm, 2009), 12.

²² J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, 8.

Za razumevanje Trubarjeve drže je pomembna primerjava J. Rajhmana: »Nasprotno je bil Luter avtoriteta, ki se ji je podrejalo vse, kar je bilo v ozki zvezi z njim, nasprotnike pa je z neprikrito ihto brezobzirno potisnil v ozadje. Čeprav so se mnoge lutrovske različice razvile šele po Lutrovi smrti (1546), je vendar bila kal različnih možnih razlag njegovega nauka že navzoča še pred njegovo smrtjo. Toda te niso mogle tako zaživeti, da bi ogrozile edinost znotraj luteranskega gibanja. Pozneje so oživele, toda skrbno nadzorstvo pomembnih polutrovskih teologov s pomočjo svetnih vladarjev ni dovolilo, da bi zavrle in onemogočile temeljno edinost. Trubar je imel nedvomno pretanjen čut za različna mnenja in se je vse do *Formule concordiae* zavzemal za versko nazorski pluralizem. Šele z doslednim soglasjem glede verskega nauka v slovenskih deželah, kar je bila njegova zadnja vidnejša življenjska naloga, se je umiril in v zadnjih letih prevajal Lutrovo pastilo.«²³

Jože Rajhman v raziskovanju Trubarjeve teološke misli govori o svojevrstni trubarjanski poti v slovenski reformaciji, čeprav hkrati priznava, da v naših razmerah Trubar sam ni hotel in ne mogel razviti svojega nauka in utemeljiti »trubarianizma«. Bil je praktičen teolog in glede na razmere v naših deželah se ni mogel za vsako ceno potegovati za tisto čistost nauka, ki si jo je lahko privoščila reformacija v polutrovskem obdobju v nemških deželah. Po tridentinskem koncilu in že začeti protireformaciji na našem etničnem ozemlju mu je šlo bolj za goli obstoj slovenske reformacije, ki se je pri nas vidneje uveljavila z njegovim prvim izgnanstvom.

V pismih iz izgnanstva je razvidna Trubarjeva osnovna usmeritev širjenja reformacijske ideje, vedno znova utemeljuje namen svojega celotnega dela, pri čemer poudarja, da glavni nasprotnik niso trenja v lastnem taboru, kot je bilo v nemških deželah, temveč zunaj njega. Čeprav so pisana iz tujine, toda namenjena domovini v domačih razmerah, se v njih javlja papeštvo ali katolicizem kot tista nevarnost, ki resnično ogroža bivanjski prostor slovenske reformacije. Hkrati se slovenska reformacija lahko uveljavi le v polemiki z njim. Zato je pomembno, da v pismih poroča o delovanju Rimskokatoliške cerkve, poroča

²³ J. Rajhman, n. d., 9.

o uspehih in neuspehih evropske reformacije, vedno v zornem kotu zmage ali poraza reformacije.²⁴

Pisma kažejo, da je bil njihov avtor, čeprav izgnan iz svoje dežele, dobro obveščen o dogajanjih v domovini. Najti je mogoče podatke, da so mu pisma iz Ljubljane prinašali ljudje, ki so dobro poznali razmere na Kranjskem (večkrat omenjeni usnjar Andrej Maršal). V nasprotni smeri je Trubar prek pisem in tudi prek odnašalcev pisem sporočal v domovino novice, ki so utegnile predvsem ohrabriti »ubogo kranjsko Cerkev«. Kljub resnim zapletom okrog izdaje *Cerkovne ordnunge*, npr. sporoča svoje prepričanje o nadaljnjem delovanju slovenske Protestant-ske cerkve. »In jaz prav nič ne dvomim, da bo večno dobri Bog zaradi svojega sina po tej moji preprosti službi tudi tukaj v tej deželi, kakor se je, Bogu hvala, zgodilo drugod, zbral in ustanovil pravo, bogaboječo cerkveno skupnost«.²⁵ Tudi v zadnjem ohranjenem pismu (1585) vojvodi Ludviku Würtemberškemu s ponosom poroča o živi dejavnosti slovenske Protestantske cerkve in kaže na njeno življenjsko sposobnost, zato tudi potrebuje nove pastore: »... [D]a je v Ljubljani kljub težkemu in vztrajnemu preganjanju s strani papeških (od Turkov, ker so jih naši letos 3-krat porazili, pa sta bila požgana in porušena 2 gradova) prisotna velika cerkev resnično Bogu vdanih vernikov. Zjutraj pridigajo slovensko, pa je cerkev vedno polna, ob 8. uri pridigajo nemško, prihajajo pa gospodje odborniki s svojimi ženami ter meščani in rokodelci, ki znajo nemško, in spet je cerkev polna. Po kosilu je pridiga znova v slovenščini, k njej pridejo posli in slovenski otroci in spet je cerkev polna. Če ima naša cerkev pogreb, gredo vsi šolarji iz latinske, nemške in slovenskih šol ter mnogo ljudi v procesiji ...«²⁶ Trubar torej ni niti pomislil na možnost konca verskega občestva, ki ga je sam pomagal organizirati med svojim prvim bivanjem v Ljubljani ter pozneje med drugim in tretjim.²⁷

V Trubarjevih pismih je močno poudarjena tudi skrb za šolo. Poskrbel je ne le za nove pridigarje, temveč tudi za šolnike, ki naj bi mladino vzgajali v duhu nove oziroma stare prave krščanske vere. Tako je 1. av-

²⁴ Prav tam.

²⁵ *ZDPT 10*, Listine, št. 7, 382.

²⁶ *ZDPT 10*, 340.

²⁷ J. Rajhman, *n. d.*, 10.

gusta 1565 skupaj s Kreljem sestavil pismo Adamu Bohoriču in ga povabil, naj postane šolnik v javni šoli v Ljubljani. Iz pisma je razvidno Trubarjevo zavedanje o neukem ljudstvu, ko piše Bohoriču: »Ne dvomimo, da dobro poznaš in neredko obžaluješ nesrečno kulturno zaostalost naše ožje domovine, saj je prava sramota, kako se vsepovsod šopiri zaničevanje do lepih umetnosti in zanemarjanje duhovne izobrazbe. Toda ko bi le vsi, ki to bedno rovtarstvo v resnici občutijo, hoteli združiti z nami svoje želje in gorečnost, svoje misli in delo ter z nami vred napeti vse sile, da mu napravijo konec. Zakaj mi, ki nam je posebno jasno, da so šole cerkvi potrebne kakor leva roka, smo tej stvari že od kraja posvečali največjo skrb in prizadevnost in smo naposled z mnogimi prošnjami in moledovanjem pripravili prvake naše dežele do tega, da so dobrohotno in širokosrčno obljubili in določili denarno pomoč za ustanovitev javne šole tu v Ljubljani.«²⁸ Trubar ne skriva svoje skrbi za to, da je to bedno rovtarstvo treba pregnati, kar je mogoče samo z izobrazbo.

Veliko pred njim je Martin Luther v svojih znamenitih protestnih tezah o odpustkih, ki jih je 31. oktobra 1517 poslal nadškofu v Mainzu in Magdeburgu in škofu v Brandenburg, med drugim opozoril na pomembno vprašanje o pomenu izobraževanja za pravilno razumevanje temeljnih resnic krščanskega verovanja. Luthrove teze od 43 do 51 se vse začno z napovedjo »Kristjane je treba poučiti ...«, v predzadnji, 94., tezi pa pravi: »Kristjane je treba opomniti«, namreč, »da je Kristus njihova glava, da bi se mu trudili slediti preko trpljenja, smrti in pekla.«²⁹ Luthrove teze niso le protest proti razmeram v takratni Cerkvi, ampak je iz njih mogoče prepoznati trdno odločenost, da je treba ljudi pravilno poučiti in jih izobraziti o temeljnih resnicah vere. Tako je povsem na začetku reformacijskega gibanja močno poudarjeno izobraževanje za pravilno razumevanje, in to najprej in predvsem razumevanje Svetega pisma, prek tega pa poznavanje in razumevanje krščanske vere. Temu je Trubar sledil vse svoje življenje.

²⁸ ZDPT 10, 228–229.

²⁹ Slovenski prevod v: F. Kuzmič, Reformator Martin Luter in njegove teze. *Znamenje* 19 (1989): 485–491.

Sklep

V razpravi smo želeli nakazati pomen slovenskega reformatorja Primoža Trubarja za sedanje razumevanje kulturnega in verskega pluralizma, ki se je izoblikoval v drugi polovici 16. stoletja, ko so slovenski protestanti s Trubarjem na čelu delovali v nemških deželah in s svojim poseganjem v dogodke v domovini oblikovali neko novo versko in kulturno okolje. Trubar je kot evangeličanski pastor v nemških deželah (v sedanjem smislu) utrjeval pot vzajemnega dialoga in bogatenja na kulturni ter verski ravni med slovanskim in germanskim svetom, kar je takratnega pripadnika slovenstva postopoma uvrščalo v evropski kontekst, hkrati pa mu je krepilo zavest lastne identitete. Kot je kulturno in religiozno okolje 16. stoletja v stremljenju po prelomu s tradicionalnimi vrednotami prineslo neprecenljiv napredek za posamezne narode, tako danes globalno okolje ponuja možnost utrjevanja kulturne, religiozne in narodne identitete posameznika ter hkrati njegovo vključitev v širši evropski in globalni prostor. Pred praznovanjem 500-letnice reformacije ves evropski krščanski svet ugotavlja, da je znotraj krščanskih skupnosti več stvari, ki zbližujejo, kakor tistih, ki ločujejo. Tako moremo tudi v razumevanju posameznih oseb in dogodkov v nacionalni zgodovini iskati tiste stične točke, ki kažejo na združevalno moč posameznikov, in pri njih tiste realne vrednote, ki jih postavljajo nad druge, čeprav pri tem nikoli ne smemo pretiravati. Izkušnje iz zgodovine kažejo, da je človekova osebna drža v pluralizmu vrednot toliko trdnejša, kolikor bolj je poučen in trden v svoji identiteti ter v spoštovanju identitete drugega.

B i b l i o g r a f i j a

1. Elze, Theodor. *Primus Trubers Briefe*. Tübingen, 1897.
2. Gantar, Kajetan. Latinistična književna ustvarjalnost na Slovenskem. V G. Jäger, *Uvod v klasično filologijo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1998.
3. Huber, Wolfgang. Protestantizem kot načelo. *Poligrafi* 6, št. 21/22 (2001): 107–112.
4. Kostrenčič, Ivan. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den Jahren 1559-1565*. C. Gerold, 1874.

5. Krajnc-Vrečko, Fanika. *Zbrana dela Primoža Trubarja I*. Ljubljana: Rokus, 2002.
6. Krajnc-Vrečko, Fanika. *Zbrana dela Primoža Trubarja II*. Ljubljana: Rokus, 2003.
7. Krajnc-Vrečko, Fanika. Podoba strpnosti med krščanskimi cerkvami. V *Na poti strpnosti: Monoteistične religije in verska svoboda*, 5–22. Maribor: Sinagoga, 2009.
8. Krajnc-Vrečko, Fanika. Etičnost jezika v kulturni, narodni in verski pogojenosti. *Bogoslovje* 74, br. 2 (2015): 262–271.
9. Krajnc-Vrečko, Fanika, in Vrečko, Edi. *Zbrana dela Primoža Trubarja 10*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2015. <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=157> (pridobljeno 12. 9. 2016).
10. Kuzmič, Franc. Reformator Martin Luter in njegove teze. *Znamenje* 19 (1989). 485–491.
11. Logar, Janez. Krištof vojvoda Württemberški. V: *Slovenska bibliografija*. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi305548/> (pridobljeno 26. 10. 2016).
12. Luther, Martin, prev. Božidar Debeljak. *Tukaj stojim: teološko politični spisi*. Ljubljana: Krtina, 2002.
13. Paternu, Boris. Primož Trubar, naš sodobnik. V: *Trubarjev zbornik*, M. Pirjevec, ur. Trst-Gorica-Videm, 2009.
14. Rajhman, Jože. *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana: SAZU, 1986.
15. Rajhman, Jože. *Pisma slovenskih protestantov*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996.
16. Rajhman, Jože. *Primož Trubar*. Slovenska biografija. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi729148/> (pridobljeno 12. 9. 2016).
17. Simoniti, Primož. *Humanizem na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1979.
18. Šmitek, Zmago, in Božidar Jezernik. Antropološka tradicija na Slovenskem. *Etnolog* (NV), 2, št. 2 (1992): 259–266.
19. Vinkler, Jonatan. Pred Turki in papežniki nas brani, Gospod. V: *Zbrana dela Primoža Trubarja V*, 563–670. Ljubljana: Darila Rokus, 2009.